

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ — 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

1927

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", —ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 44
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Α. της Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ὀληνύχτα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τοῦ ἄρματο-
λικοῦ τοῦ Ραδοβυζιοῦ, καὶ σ' ἄλλα τ' ἄρ-
ματοπλοῖα ποὺ συνώρρευαν μ' αὐτὸ γύρα-
γύρα, κι' ὅταν ἔδωκε ὁ Θεὸς τὴν ἡμέρα
του, ἔτρεξαν ἄλλα τὰ χωριά τοῦ Ραδοβυζιοῦ
μὲ τοὺς παπᾶδες τους, κι' ἔθαψαν τοὺς νε-
κροὺς τὸν ἕνα κοντὰ στὸν ἄλλον, μαζὶ μὲ
τὰ φονικά τους ἄρματα, ποὺ τὰ κρατοῦσαν
σφιχτὰ στὲς κοκκαλιασμένες τους δεξιὲς
παλάμες, σὰν νὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ξεκολου-
θήσουν τὸν πόλεμό τους καὶ στὸν Κάτω-
Κόσμο!

Ἦταν συνήθεια τότε, καὶ συνήθεια ἡρωϊ-
κὴ νὰ θάψουν τοὺς ἄρματολοὺς καὶ τοὺς

Κλέφτες, καθὼς καὶ κάθε ἀντρεῖον, μὲ τ'
ἄρματά του.

... Τέσσερες μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὸν σκο-
τωμὸ τοῦ καπετὰν Δήμου Μπλακιά καὶ τοῦ
Φώτου, στὸ Μαναστήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου,
ποὺ βρίσκεται ἀπάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Μαυ-
ρομμάτι τῶν Ἀγρᾶρων, δυὸ μόλις ὥρες
ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, ἢ Γκόλφω, ποὺ εἶχε
πάγει ἐκεῖ μὲ τὴν μάνα της καὶ καλογη-
ρεύτηκαν, γέννησε γυιό...

Ὁ γυιὸς ἐκεῖνος τῆς Καλόγριας εἶταν ὁ
Στρατάρχης τῆς Ἑλλάδας τοῦ Εἰκοσιένα
Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Χ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ

Γιὰ νὰ ἐξετασθῆ ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ
ποιότητα τῆς Καλλιτεχνικῆς Συγκινήσεως
πρέπει πρῶτα-πρῶτα νὰ ξέρομε ὅσο τὸ δυ-
νατὸ πιὸ καθαρὰ τί εἶναι ἡ Συγκίνηση.

Μία ἀπὸ τὶς ἀρχικὲς συστατικὲς Δυνά-
μεις τῆς Ψυχῆς εἶναι ἡ *συγκινητικότης*,
ἡ ὁποία διεγείρεται στοὺς διαφόρους ἀν-
θρώπους σὲ βαθμὸ ἀνισο, σὰν ἀντίδραση,
προκαλουμένη ἀπὸ stimuli, ποὺ μᾶς ἔρχον-
ται εἴτε ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον, εἴτε ἀπὸ
τὸν ἐσωτερικὸ μας κόσμον, τόσο τὸ διανοη-
τικὸ, ὅσο καὶ τὸ συναισθηματικὸ.

Ἡ συγκινητικότης ἔχει βαθμούς, ποὺ
ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία καὶ φτάνουν
ὡς τὴν παθολογικὴν κατάστασιν τῆς ἀγω-
νιώδους ἀδημονίας.

Τὴ συγκινητικότητα μπορούμε νὰ τὴ
θεωρήσωμε σὰ μὴ συστατικὴ δύναμιν τοῦ
συμπαθητικοῦ.

Καὶ τὴ συγκίνησιν σὰν τὸ συνειδητὸ ἀπο-
τέλεσμα τῆς διεγέρσεως τῆς συγκινητικό-
τητος.

Μὰ γιὰ νὰ ἐννοηθῆ καλύτερα τὸ τί εἶ-
ναι συγκίνησις, ποιά εἶναι ἡ ποιότητά της
κάθε φορὰ, καὶ ποιά ἡ μορφή της, μού
φαίνεται πρακτικὸ ν' ἀναλύσωμε παραδείγ-
ματα συγκινήσεως τυπικά. Γιατὶ καὶ οἱ
συγκινήσεις εἶναι ἢ ἀπλές, ἢ σύνθετες ἀπὸ
δυὸ καὶ περισσότερες συνιστώσας συγκινή-

σεις, καὶ μὴ ἀπὸ τὶς τελευταῖες αὐτές,
ἴσως ἢ πολυσυνθετότερη, εἶναι ἡ καλλιτε-
χνικὴ.

Καὶ λοιπόν: Μὲ συγκινεῖ ἡ θέα ἑνὸς
γλυκοῦ ποῦ μού ἀρέσει. Μὲ συγκινεῖ σὲ
μεγαλύτερον βαθμὸ, ἂν εἶμαι πεινασμένος,
ἡ θέα ἑνὸς ψωμοῦ. Συγκινοῦμαι βλέπον-
τας κι' ἀκούοντας τὴν χαροκαμένη μάνα,
ποὺ κόβεται μοιρολογώντας τὸ μονάκριβό
της. Μὲ συγκινεῖ τὸ ἠλιόγεμα μὲ τὰ πε-
ρίσσια χρώματα καὶ κάλλη. Μὲ συγκινεῖ
ὁ σκοπὸς τοῦ τραγουδιοῦ ποὺ τραγουδοῦσε
— πᾶνε τριάντα χρόνια — ἡ πεθαμένη μά-
να μου. Μὲ συγκινεῖ τὸ «μὴ μου τοὺς κύ-
κλους τάραττε» τοῦ Ἀρχιμήδη. Μὲ συγ-
κινεῖ ὁ Ναπολέων στὴν Ἁγία Ἐλένη. Μὲ
συγκινεῖ ἡ σκηνὴ ποὺ ὁ Σωκράτης χαϊ-
δεύει τὰ ξανθὰ μαλλιά τοῦ Φαίδωνα καὶ
μιλεῖ γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, λίγη
ᾠρα προτοῦ νὰ πιεῖ τὸ κώνειον. Μὲ συγκι-
νεῖ ἡ ἀφήγησις τοῦ θάνατου ἑνὸς ἡρώα.
Συγκινοῦμαι ἀπὸ τὶς στροφές τοῦ Σολω-
μοῦ γιὰ τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου. Συγκινοῦ-
μαι σὰ θυμηθῶ τὸ Θεὸ πάσχοντα στὸ Γολ-
γοθά. Συγκινοῦμαι μπροστὰ σὲ πίνακα
ἀποκαθηλώσεως ἑνὸς Δασκάλου τῆς Ἀνα-
γεννήσεως. Μὲ συγκινεῖ μὰ σονάτα τοῦ
Μπετόβεν, ἢ τὸ ἀντίκρουσμα τῶν κρειπίων
τοῦ Παρθενώνα.

Θὰ ἦταν εὐκόλο ν' ἀπαριθμήσουμε πολλές ἀκόμα ἀφορμὲς συγκινήσεων. Μὰ ἐλπίζω πὼς σ' αὐτές, ποὺ ἀναφέραμε, βρίσκονται οἱ τυπικὲς.

* *

Ἄς προχωρήσουμε μετὰ ταῦτα στὸν ξεχωρισμὸ καὶ στὴν κατάταξη τῶν συγκινήσεων, ποὺ εἶναι ἀνάλογες μὲ τὰ αἷτια ποὺ τὶς προκαλοῦν.

Ἀπὸ τὴ θέα τοῦ γλυκοῦ ποὺ μᾶς ἀρέσει, προκαλεῖται ἡ ἀνάμνηση τῆς εὐχαριστήσεως ποὺ νιώσαμε σὰν τὸ γευθήκαμε ἄλλοτε. Καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἀνακλαστικὸ φαινόμενο τοῦ παρόμοιου ἐρεθισμοῦ τοῦ κέντρου τῆς γεύσεως. Κι' ἐκεῖθε ἀναφαίνεται ἡ συγκίνηση σὰν ἀντίδραση στὴ διεγερόμενη ἐπιθυμία.

Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἡ συγκίνηση ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ φυσιολογική, συντροφεύεται ἀπὸ τὸν ἐρεθισμὸ τοῦ κέντρου αἰσθήσεως· καὶ φαίνεται μάλιστα σὰ νὰ συγγέεται μὲ τὸν ἐρεθισμὸ. Τὸ συγκινημένο ὑποκείμενο βρίσκεται σὲ κατάστασι εὐχάριστη. Καὶ γίνεται πὸ εὐχάριστη ὄσο δυναμώνει (ὡς ἓνα βαθμὸ, ὅπως θὰ δοῦμε) ὁ ἐρεθισμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία· καὶ συναυξάνει ἐπομένως καὶ ἡ συγκίνηση. Θὰ καταπαύσει τέλος ἡ εὐχαρίστησι καὶ ἡ συγγέομενη μ' αὐτὴ συγκίνηση μὲ τὴν ἱκανοποίησι τῆς ἐπιθυμίας καὶ τὴν ἐπόμενη κατάπαυσι τοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ κέντρου.

Ἀνάλογη εἶναι ἡ συγκίνηση ἀπὸ τὴν ἀνάλογη διεγερσι τοῦ ὁποιοῦδήποτε κέντρου αἰσθήσεως ἢ ἐνστίκτου. Δηλαδὴ ἀνάλογη μὲ τὴ φυσιολογική εἶναι ἡ αἰσθησιακὴ συγκίνηση, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴ διεγερόμενη ἐπιθυμία, ποὺ προκλήθηκε μὲ τὸν ἀπ' εὐθείας, ἢ τὸν ἀνακλαστικόν, ἐρεθισμὸ τοῦ κέντρου.

Ἀντίθετα ἡ πολὺ δυνατὴ καὶ ἀπότομη διεγερσι κέντρου αἰσθήσεως, ἢ ἐνστίκτου, π. χ. ἡ συγκίνηση τοῦ πεινασμένου ποὺ βλέπει μπροστά του ἓνα ψωμί, ἢ τοῦ τρομαγμένου ὅταν ἀπότομα καὶ πολὺ δυνατὰ διεγέρθηκε τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, δημιουργεῖ γιὰ τὸ ὑποκείμενο κατάστασι δυσάρεστη, ὀδυνηρή.

Ἡ ὑπερδιέγερσι τῆς συγκινητικότητος κάνει τὸ συγκινημένο ὑποκείμενο νὰ πάσχει.

Καὶ τὸ πάθος του, ποὺ ἔχει στὴν παθο-

λογικὴ μορφὴ κορύφωμα τὴν ἀγωνιώδη ἀδημονία, θὰ σταματήσει μὲ τὴν ἱκανοποίησι τῆς πείνας, ἢ τὴν ἡρεμία τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως, μὲ τὸν ἀφανισμὸ τῆς αἷτίας ποὺ προκάλεσε τὸν τρόμο.

Στὴν περίστασι αὐτὴ, ἀφοῦ πάψει νὰ ἐνεργεῖ τὸ αἷτιο ποὺ προκάλεσε τὸν ἐρεθισμὸ, κι' ἀφοῦ καταπέσει ἢ ὑπερδιεγερθεῖσα συγκινητικότητι κι' ὁ ἐρεθισμὸς, ἀναφαίνεται *σὰν ἀνακούφισι ἢ εὐχαρίστησι*.

Ἔτσι, ἐνῶ προκαλεῖ εὐχάριστο ἐρεθισμὸ τοῦ ὀπτικοῦ κέντρου τὸ ἡρεμο φῶς καὶ οἱ συνδυασμοὶ ὀρισμένων χρωμάτων ἢ σχημάτων, καὶ τοῦ ἀκουστικοῦ οἱ ἦχοι μᾶς μελωδίας, ἀντίθετα ὁ ἐρεθισμὸς εἶναι ὀδυνηρὸς ἂν ἀτενίσουμε τὸν ἥλιο, ἢ ἂν προσβάλλουν τὸ ἀκουστικὸ κέντρο παρατονίες ἢ ὀξεῖς συριγμοί.

Ἴσως δὲν εἶναι πρόωρο νὰ παρατηρήσουμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, πὼς βρίσκόμεστε μπρὸς στὴν καθαντὸ πηγὴ τοῦ αἰσθητικοῦ συναισθήματος καὶ συνεπὼς τῆς ἀρχικῆς αἷτίας τῆς αἰσθητικῆς συγκινήσεως.

Γιατὶ τὸ μόνον ἀντικειμενικόν, τὸ φυσιολογικὸ stimuli τοῦ αἰσθητικοῦ συναισθήματος, τῆς συγκινήσεως ἀπὸ τὸ ὄραιο, εἶναι ἡ εὐχαρίστησι ποὺ ὀφείλεται στὸν ἐρεθισμὸ τοῦ ὀπτικοῦ καὶ ἀκουστικοῦ κυρίως κέντρου, ἀπὸ τὴν ἀρμονικὴ συμμετρικὴ διάθεσι σχημάτων, γραμμῶν, ἤχων κτλ.

Ἡ αἰσθητικὴ δηλαδὴ συγκίνηση, ἢ ἀκριβολογότερα, ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση, τὸ μέρος τὸ ἀρχικόν, τὸ ὀφειλόμενον στὴν ἀπὸ τὸ ἀντικειμενικόν ὄραιο συγκίνηση, εἶναι αἰσθησιακόν. Εἶναι, δηλαδὴ, κατώτερη εὐχαρίστησι. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ αἰσθητικισμὸς φαίνεται ἀδικαιολόγητος. Ἡ ἄποψη, μ' ἄλλα λόγια, τῶν ὄσων θέλουν νὰ βροῦν μέσα σ' ἓνα ἀντικείμενο ξεχωριστὸ τὸ ποσὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως.

Στὸ σύνολόν της, ὅμως, ἡ αἰσθητικὴ συγκίνηση, ποὺ διεγείρεται καὶ ἀπὸ τὸ ὄραιο τὸ συμβατικόν, τὸ σχετικόν μὲ τὴν ἐποχή, τὸν τόπο καὶ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι συνισταμένη, ὅπως θὰ δοῦμε, ἀπὸ συγκινήσεις συνιστώσες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὴ μὴ μόνον συνιστῶσα τὴν αἰσθησιακὴν, ὡς τώρα γνωρίσαμε.

Γιατὶ κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ ὄραιο βρίσκεται καὶ στὸ φυσικόν, καὶ στὸ διανοητικόν, καὶ στὸν ἠθικόν κόσμον. Δηλαδὴ βρίσκεται καὶ στὴ φύσι, καὶ στὸ τεχνικόν κατασκευασ-

σμα, μὰ καὶ στὰ συναισθήματα, καὶ στὶς σκέψεις, καὶ στὶς πράξεις.

* * *

Μιλώντας, λοιπόν, γιὰ τὴ φυσιολογική, ἢ καλύτερα γιὰ τὴν αἰσθησιακὴ γενικὰ συγκίνηση, διακρίναμε στὸ συγκινούμενο ὑποκείμενο κατάστασι εὐχάριστη πὸν ὀφείλεται 1) Στὴ συγκίνηση, πὸν τὴν προκαλεῖ ἡ ἐπιθυμία ἢ ἐξεγερόμενη ἀπὸ τὸν ἐρεθισμὸ κέντρου αἰσθήσεως ἢ ἐνστίκτου. 2) Ἀπὸ τὴν ἱκανοποίηση τῆς ἐπιθυμίας, πὸν προκλήθηκε ἀπὸ τὸν ἐρεθισμὸ κέντρου αἰσθήσεως ἢ ἐνστίκτου. 3) Ἀπὸ τὴν κατάπαυσι ἰσχυροῦ, ὀδυνηροῦ ἐρεθισμοῦ, ὅταν παρουσιάζεται ἡ εὐχαρίστησι *σὰν ἀνακούφιση*.

Ἡ πρώτη παρατήρησι, ὅτι ἡ εὐχαρίστησι ἔρχεται μὲ τὴ συγκίνησι ὅσο διαρκεῖ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἔνεκα αὐτῆς, μᾶς χάρισε τὸν ἀληθινὰ ψυχολογικὸ στίχο τοῦ Γκαίτε—

Καὶ στὴν ἀπόλαυσι νοσταλγῶ τὸν πόθο».

Ἡ δευτέρα, πὸς ἡ εὐχαρίστησι συντροφεύει τὴν ἱκανοποίηση τῆς ἐπιθυμίας, πὸν προκλήθηκε ἀπὸ τὸν ἐρεθισμὸ κέντρου αἰσθήσεως, ἢ ἐνστίκτου, ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν ἱατρὸ Μετζνικὼφ νὰ γράψῃ τὴν πολὺ αἰσιόδοξη βιοφιλοσοφική του γνώμη σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν, ὅταν ἡ ἐπιστήμη, ὅπως τὸ ἐλπίζει, κατορθώσει νὰ παρατείνει τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὡς τὸ ὄριον, ὥστε ὁ θάνατος νὰ εἶναι φυσιολογικός, τότε τὸ τέλος θὰ ἐρχότανε σὰν ἱκανοποίηση ἐπικρατεστάτου ἐνστίκτου, τοῦ ἀκριβῶς ἀντίθετου τοῦ ἐνστίκτου τῆς διαιωνίσεως τοῦ γένους. Κι' ἔτσι ὁ θάνατος θὰ ἦταν ἐπιθυμητός, γλυκός, ὅπως εὐχάριστη εἶναι ἡ στιγμὴ τῆς ἱκανοποιήσεως κάθε ἐνστίκτου.

Καὶ ἡ τρίτη, τέλος, παρατήρησι, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν ἡ εὐχαρίστησι ἀναφαίνεται σὰν ἀνακούφιση ἕστερα ἀπὸ τὴ δυσἀρέσκεια πὸν τὴ φέρνει δυνατὸς ἐρεθισμὸς κέντρου, ὥθησε τὸ φιλόσοφο Σοπενχάουερ στὴν ἀπαισιόδοξη ἀντίληψη, ὅτι ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐχαρίστησι εἶναι φαινόμενα ἀρνητικά, διότι ἡ θετικὴ ἐνεργητικὴ κατάστασι στὴ ζωὴ εἶναι ὁ πόνος καὶ ἡ λύπη.

* * *

Ἄς ἐξετάσομε μετὰ ταῦτα τὴν ποιότητα καὶ τὸ χαρακτῆρα τῆς συγκινήσεως, πὸν

αἰσθανόμεστε βλέποντας καὶ ἀκούοντας τὴ μάνα πὸν κόβεται μοιρολογώντας τὸ μονάκριβό της. Ἡ συγκίνησι ὀφείλεται βέβαια στὴ διέγερσι τοῦ συναισθήματος τῆς συμπάθειας πρὸς τὸν πλησίον (sentiment affectif). Δηλαδή ἀπὸ τὴν ἀντίδρασι τῆς γνωστῆς ψυχολογικῆς τοῦ συμπαθητικοῦ δυνάμεως.

Τὸ συγκινούμενο ὑποκείμενο δὲν ὑποφέρει. Καὶ ἡ συγκίνησή του—ὅσο ἢ ἀντίδρασι δὲν εἶναι ἀπὸ εἰδικὸ λόγο πολὺ ἔντονη—φαίνεται σὰν ἀπαλή, ὅπως ἀπαλὸ εἶναι καὶ τὸ αἶτιο πὸν τὴ διέγειρε.

Ἡ συγκίνησι αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ συμπαθητικὴ.

Μὰ προσθέτομε, ὅτι ἂν τύχει καὶ διακρίνομε στὴ στάσι τοῦ λυπημένου ἀνθρώπου τὴν προσπάθεια νὰ συγκρατήσῃ τὴ λύπη του, ἢ τὴν ἐκφράσι τῆς ἀφωνῆς λύπης, τότε ἡ συγκίνησή μας γίνεται πὸν βαθιὰ, πὸν συνειδητὴ νὰ ποῦμε, καὶ παίρνει κάποια χροιά ἀπὸ τὴν τραγική, τὴν αἰσθητικὴ συγκίνησι. Καὶ γι' αὐτὴ θὰ μιλήσομε ἀμέσως φαρδύτερα, ἀφοῦ προσθέσομε πὸς τὸ παράδειγμα τῆς μάνας, πὸν κλαίει τὸ νεκρὸ παιδί της, εἶναι τυπικὸ γιὰ χιλιάδες περιστάσεις τῆς ζωῆς, πὸν μᾶς διεγείρουν τὸ αἶσθημα τῆς συμπάθειας πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ τέχνη γενικὰ τὸ ἐξεμεταλλεύθηκε. Ἡ δραματικὴ μάλιστα θεώρησε σὰν πρῶτον ὄρο της ὁ ἥρωας νὰ κινεῖ τοῦ θεατῆ τὸν οἶκτον καὶ τὸν ἔλεον. Νὰ τοῦ διεγείρει, δηλαδή, τὸ αἶσθημα τῆς συμπάθειας καὶ τὴν ἀπὸ τούτου συγκίνησι.

Μ' ἄς ἔρθομε στὴν παρατήρησι πὸν κάναμε—ὅτι ἡ συμπαθητικὴ αὐτὴ συγκίνησι παίρνει τὸ χαρακτῆρα τῆς αἰσθητικῆς συγκινήσεως, γίνεται λεπτότερη καὶ βαθύτερη, (μοιάζει, ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα, τὴν καλλιτεχνικὴ) ἂν στὸ λυπούμενο ἄτομο διακρίνομε ἀποτελεσματικὴ σ' ἓνα βαθμὸ τὴν προσπάθεια νὰ συγκρατήσῃ ἐσωτερικὴ τὴ λύπη του.

Ἡ συγκίνησι, κατὰ τὴ γνώμη μου, γίνεται ποιτικὰ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀναγνωρίσι τοῦ κόπου, πὸν καταβάλλει τὸ λυπούμενο ἄτομο νὰ συγκρατηθεῖ.

Ἄπάνω σ' αὐτὸ ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ μικρὴ παρέκβασι.

Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ἀνατροφή πὸν δυναμώνει τὴ θέλησι σὲ βαθμὸ, ὥστε στὸ τέ-

λος ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐξωτερικεύει παταγωδῶς οὔτε ὀρμές, οὔτ' ἐπιθυμίες, οὔτ' ἐντυπώσεις, οὔτε συναισθήματα, δημιουργήσε κινήσεις σύμμετρος (*αισθητικές*), πὸν εὐκόλα τις διακρίνομε στὸ γούστο, στὴν κομψότητα, στὴ χάρη, στὸ ἀβίαστο, στὸ ἀπλό, στὸ φυσικὸ μὰ καὶ συγκρατημένο, στὴν αἰσθητικὴ δηλαδὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς τοῦ καλοαναθρεμμένου καὶ πολιτισμένου, πὸν βέβαια εἶναι προετοιμασμένος γιὰ αἰσθητικὲς συγκινήσεις ἀνώτερες. Θὰ πειθοῦμε μάλιστα γιὰ τὸ ὅτι ἡ ἀνατροφή παρουσιάζει τὸν ἄνθρωπο αἰσθητικὰ ἀνώτερο, ἂν θυμηθοῦμε τὴ διαφορὰ τοῦ φαγᾶ (*glouton*) πὸν σὰν καταβροχθίζει, μᾶς θυμίζει τὸ κτῆνος ὅταν ἱκανοποιεῖ τὴν πείνα του, καὶ τοῦ καλοφαγᾶ (*gourmé*) πὸν πρὸ παντὸς ἐπιδιώκει τὸ τραπέζι νὰ εἶναι ὁμορφοστολισμένο καὶ τὰ φαγητὰ διαλεχτά. Ἄν θυμηθοῦμε ἀκόμα πόσο διαφέρει ἡ πλούσια ντυμένη ἀπὸ τὴν κομψοντυμένη. Καὶ τέλος ἂν θυμηθοῦμε τὸ γούρλωμα τῶν ματιῶν, τὰ ξανάματα καὶ τὸ στρίψιμο τοῦ μουστακιοῦ τοῦ ἐρωτοτροποῦντος Ρωμοῦ, γιὰ νὰ τὰ παραβάλλομε μὲ τὴν ἄψογη στάση τοῦ καλοαναθρεμμένου μπροστὰ στὴ γυναῖκα πὸν τοῦ ἀρέσει.

Ἡ συγκίνηση, λοιπόν, ἢ *συμπαθητικὴ* μεταβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τοῦ συγκρατημοῦ τῆς λύπης κατὰ τὴν ποιότητα καὶ γίνεται κατὰ μέρος αἰσθητικὴ.

Καὶ λέγοντας αἰσθητικὴ, δὲν ἐννοοῦμε τὴ συνιστώσα πὸν ἐξετάσαμε, τὴν αἰσθησιακὴν, ἢ ὁποία συγγέεται μὲ τὸν εὐχάριστο ἐρεθισμό τοῦ ὀπτικοῦ καὶ ἀκουστικοῦ κυρίως κέντρου, ὅταν *stimuli* εἶναι τὸ ἀντικειμενικὰ ὄραιο, πὸν καθὼς εἶδαμε εἶναι στοιχειωδέστατο. Τὴν αἰσθητικὴν συγκίνηση τώρα τὴν ἐννοοῦμε στὸ μεγάλο μέρος, πὸν ὀφείλεται στὴ διέγερση τοῦ αἰσθητικοῦ συναισθήματος ἀπὸ τὴν αἴσθησι τοῦ συμβατικοῦ συγχρόνου ὄραίου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπαφαινόμενο καλλιεργημένο ἀπὸ τὴν ἀνατροφή, ἀπὸ τὴν κοινωνία, ἀπὸ τὸ περιβάλλον, καὶ ἀποτέλεσμα τῆς καλλιεργημένης ἀντιλήψεως τοῦ ὄραίου ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τὸ σύγχρονο.

Καὶ ἓνας μεγάλος αἰσθητικὸς παράγοντας γιὰ τὸν πολιτισμὸ μας εἶναι ὁ συγκρατημὸς. Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ ἰσχυρι-

σθεῖ κανεὶς, ὅτι σήμερα ὁ συγκρατημένος ἄνθρωπος εἶναι ὁ αἰσθητικὸς ἄνθρωπος, εἶναι ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος. Γιατὶ ὁ πολιτισμὸς, πὸν μὲ τὴν ἐπιστήμη προσπάθησε καὶ προσπαθεῖ νὰ ὑποτάξει στὴ βούλησή του τις δυνάμεις τῆς φύσεως γιὰ νὰ τις διοχετεύσει, ὥστε νὰ γίνουν ἐξυπηρετικὲς τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν τέχνη καὶ τὴν ἀνατροφή τῆς ψυχῆς προσπάθησε καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστήσει τὸν ἄνθρωπο κύριο τῶν ἀντικοινωνικῶν ὀρμῶν του καὶ τῶν ἐγωϊστικῶν ἐνστικτων του, καὶ νὰ μετατρέψει κι' ἐκείνες καὶ τοῦτα σὲ ἀλτροῦστικά συναισθήματα. Μὰ γιὰ νὰ κυριαρχήσει τῶν κακῶν κλίσεων τοῦ ὁ ἄνθρωπος πρέπει ν' ἀναπτύξει τὴ δύναμη τοῦ συγκρατημοῦ. Συγκρατημὸς, ὅμως, θὰ πεῖ ἀναπτυγμένη θέληση.

Ἡ θέληση, ὅμως, πραγματικὰ δὲν εἶναι καμιά ἀρχικὴ συστατικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἀναφαίνεται στὴ συνείδηση, δίνοντας τὴν ἐντύπωση τῆς ἐλεύθερης ἐκλογῆς ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς κρίσεως μὲ μὰ ἀπὸ τις συστατικὲς κακὲς τῆς ψυχῆς τάσεις εἶναι εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν κρίση. Ὅταν, μ' ἄλλα λόγια, ἡ συνισταμένη ὄλων τῶν συνιστωσῶν συστατικῶν ψυχικῶν δυνάμεων, τόσο τοῦ συμπαθητικοῦ, ὅσο καὶ τοῦ διανοητικοῦ, μᾶς ὀδηγεῖ *σὲ ἀξίεπαινη πράξη*. Ἀναφαίνεται, δηλαδὴ, ἡ θέλησή μόνον ὅπου πολὺ δυνατὴ κρίση (φωτισμένη ἀπὸ τὴ μόρφωση καὶ τὴν ἀνατροφή) νικᾷ στὸν ἀγῶνα τῆς μὲ συστατικὴ κακὴ τάση τῆς ψυχῆς, βοηθούμενη βέβαια κι' ἀπὸ τις ἀγαθὲς συστατικὲς τάσεις, μὲ τις ὁποῖες ἀπὸ γεννητῆς προικίσθηκε ἡ ψυχὴ καὶ τις ὁποῖες δὲν ἔπαυσε ἡ ἀνατροφή νὰ τις δυναμώνει. Καὶ γιὰ νὰ ἐπανέλθομε στὴν αἰσθητικὴν συγκίνηση λέμε, πὸς πρέπει νὰ τὴ διακρίνομε σὰ μὰ συνισταμένη ὡς τὴν ὄρα ἀπὸ δυὸ συνιστώσες. Ἀπ' αὐτὲς, ἢ μὰ εἶναι ἡ αἰσθησιακὴ συγκίνηση, πὸν ὀφείλεται στὸν ἐρεθισμό ἀπὸ τὸ στοιχειῶδες ὄραιο (τὸ ἀντικειμενικὸ ὅπως τὸ θεωρήσαμε). Κι ἡ ἄλλη (πὸν εἶναι ἰκάρη ποσο διανοητικὴ καθὼς εἶδαμε) ὀφείλεται στὴν αἴσθησι τοῦ ὄραίου, τὴν καλλιεργημένην σύμφωνα μὲ τις ἀντιλήψεις τῆς σύγχρονης κοινωνίας, καὶ τὴν ἐξαρτώμενη ἀπὸ τὴ μόρφωση καὶ τὴν ψυχοσύσταση τοῦ ἀτόμου.

Βάση, λοιπόν, στὸ αἰσθητικὸ αὐτὸ συ-

ναίσθημα εἶναι ἡ αἴσθησις τοῦ συμβατικοῦ ὄραίου, ἡ σύμφωνη μὲ τις ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ μόδα, ποὺ ἰσοδυναμεῖ μ' αἰσθητικὴ σχετικὴ, μεταβαλλόμενη σχεδὸν καθημερινά.

Προτοῦ τελειώσουμε μὲ τὴν αἰσθητικὴν συγκίνηση, ποὺ εἶναι καὶ μιὰ ἀπὸ τις σπουδαῖες, ἂν ὄχι ἡ σημαντικότετη συνιστώσα τῆς καλλιτεχνικῆς συγκινήσεως. ἄς δοῦμε μὲ ποιὸν τρόπο μᾶς συγκινεῖ τὸ ἡλιοβασίλεμα μὲ τὰ χρώματά του, ποῦχουν περίσσια χάρη.

Ἄναμφισβήτητα διεγείρεται ἡ αἰσθησιακὴ συγκίνηση μὲ τὴν εὐχαρίστηση ἀπὸ τ' ἁρμονισμένα χρώματα καὶ σχήματα, μὰ συνηθέστατα κι' ἐπιπροσθέτα ἡ αἰσθησιακὴ συγκίνηση ταυτόχρονα γίνεται αἰτία νὰ διεγερθεῖ, ἀνάλογα πάντοτε μὲ τὴν ψυχροσύσταση τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς στιγμῆς τὴν ψυχικὴ διάθεσὶς του, ἡ φαντασία του ποὺ ἀρχίζει νὰ κάνει συνδυασμοὺς μὲ τις ἀποταμιευμένες στὴ μνήμη ἀνάλογες ἐντυπώσεις, προκαλώντας ἀνακλαστικὰ τὴν ἐμφάνιση ἀντίστοιχων μὲ τις ἐντυπώσεις ψυχικῶν καταστάσεων.

Ἡ αἰσθητικὴ συγκίνηση σ' αὐτὴ τὴν περιόριστα, ποὺ περισσότερο ἐνθυμίζει τὴ συναισθηματικὴ συγκίνηση, ἔχει τὴ μορφή συνηθέστατα μιᾶς σύθαμπης συνειδήσεως τῶν παραστάσεων καὶ τῶν ψυχικῶν καταστάσεων. Καὶ ἡ ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς συγκινητικότητος τοῦ ἀτόμου διεγειρόμενη δημιουργικότης τῆς φαντασίας, ποὺ φέρνει σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἐμφάνιση τῶν ἀντίστοιχων ψυχικῶν καταστάσεων, μᾶς ἀνοίγει τὸ παραθυράκι γιὰ νὰ δοῦμε τὸν ἐσωτερικὸ μηχανισμό τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Τὴν ὅμοια συγκίνηση καὶ τὸν ἀνάλογο μηχανισμό διεγέρσεως τὰ διακρίνομε στὴ συγκίνηση ἀπὸ τ' ἄκουσμα μιᾶς μουσικῆς σύνθεσης. Μὲ τὴ διαφορὰ, πὼς οἱ διαλεγμένες ἀπὸ τὸν τεχνίτη μελωδίες καὶ ἡ ἐναρμόνισή τους μπορεῖ νὰ δώσουν ταυτόχρονα, σ' ἓνα βαθμὸ, καὶ τὴν κατεύθυνση στὴ διεγειρόμενη φαντασία γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν συνδυασμῶν τῶν ἐντυπώσεων, ὥστε νὰ προκαλέσουν σχεδὸν ὠρισμένες ψυχικὲς καταστάσεις.

Ἡ συνισταμένη, λοιπόν, αἰσθητικὴ συγκίνηση, ἐκτὸς ἀπὸ τις δυὸ πρώτες συνιστώ-

σες ποὺ εἶδαμε, περιέχει τις περισσότερες φορὲς καὶ μιὰ τρίτη μὲ χροιά συναισθηματικῆς συγκινήσεως, ἡ ὁποία εἶναι καθαρὰ ὑποκειμενικὴ καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ψυχροσύσταση τοῦ συγκινούμενου, ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ δύναμη τῆς φαντασίας του, ἀπὸ τὴ μορφωσὴ του, ἀπὸ τὴν ἀνατροφή του, ἀπ' τὴ στιγμιαία ψυχικὴ διάθεσὶς του καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴ συγκινητικότητά του, τὸ βαθμὸ δηλαδὴ τῆς ἀντιδράσεώς της ὅταν διεγέρθηκε τὸ αἰσθητικὸ συναισθημά του.

* * *

Ἄς προχωρήσομε τώρα στὴ συγκίνηση, ποὺ τὴ διεγείρει ὁ σκοπὸς τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ τὸ τραγουδοῦσε ἡ πεθαμένη πρὸ τριάντα χρόνων μάνα μου.

Ὁ σκοπὸς διεγείρει τὴν ἀνάμνηση καὶ μ' αὐτὴ, ἀπὸ τὸν κόσμον τὸ συναισθηματικὸ, τὴν τρυφερὴ ἐντύπωση τῆς στοργῆς. Πρόκειται, δηλαδὴ, γιὰ μιὰ καθαρὴ συναισθηματικὴ συγκίνηση, ἡ ὁποία γενικὰ ἔχει τὴ φύση γλυκιὰ καὶ μαλακὴ, ὅπως θὰ ἔλεγε μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἀγάθωνα ὁ Πλάτων.

Θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ σημειωθεῖ σχετικὰ, πὼς ἡ μνήμη δουλεύει ζωηρότερα, ὅταν δὲν διεγείρεται ἀπὸ τὰ ὄργανα ποὺ τὴν πλουτίζουν συνήθως, δηλαδὴ, τὸ μάτι καὶ τὸ λόγο. Οἱ ἐντυπώσεις, ποὺ βρίσκονται στὴ μνήμη, καὶ οἱ ἀντίστοιχες ψυχικὲς καταστάσεις ἀναζοῦν ἀμέσως καὶ μ' ἔνταση, ὅταν τὴ μνήμη τὴν ξυπνάει ὁ σκοπὸς ἑνὸς τραγουδιοῦ κι' ἀκόμα περισσότερο ἡ μυρωδιά.

Γι' αὐτὸ καὶ τις περισσότερες παλιὲς ἀναμνήσεις τις χρωστᾶμε σ' ἓνα σκοπὸ τραγουδιοῦ.

Ὅσο παλιότερη καὶ μακρινότερη ἡ ἀνάμνηση, ὅσο ἀοριστότερη — ὡς ἓνα βαθμὸ ἐννοεῖται — ἡ ἀναπαράσταση, τόσο καὶ ἡ συγκίνηση ποὺ τὴν παρακολουθεῖ εἶναι ἀπαλότερη, αὐλότερη, συναισθηματικότερη, σὲ βαθμὸν ὥστε τὸ ἄτομον δὲν ὑποφέρει, ἔστω κι' ἂν ἡ συγκίνηση ποὺ ζωντανεύει, μὲ τὴν ἀνάμνηση ὑπῆρξε τὴν πρώτη φορὰ ὀδυνηρὴ, ὅπως π. χ. ὅταν ἡ συγκίνηση προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση τοῦ πόνου γιὰ τὸ θάνατον παιδιοῦ μας πεθαμένου πρὸ πολλοῦ.

(Ἀκολουθεῖ)

ΜΑΡΚΟΣ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ